

T1. Alvan, T. & Öztoprak, N. (2022). Dolabnâme. İstanbul: İdeal Kültür**Gamze BEŞENK¹**

“Muhammed Aşkına Dön!”

Türk Edebiyatında Dolabnâme Türü

Türk edebiyatı, nazım şekilleri bakımından sınırlı olsa da nazım türleri konusunda zengin örneğe sahiptir. Yazılı mirasımızın derinliklerinde keşfedilmeyi bekleyen farklı nazım türleri hâlâ mevcut. Dolabnâmeler de bunlardan biri. Uzun süredir bu tür üzerine yoğunlaşan Türkan Alvan'ın bu konuya açıklık getiren ve bu “tür” meselesini çözmeye çalışan iki çalışması oldu. İlki yazarın Büyüyenay'dan çıkan *Benim Adım Dertli Dolap* adlı kitabı, diğeri ise yeni yayımlanan *Dolabnâme* isimli çalışması. İdeal Kültür Yayıncılık'tan çıkan *Dolabnâme*, Türkan Alvan ve Nihat Öztoprak'ın yılların verdiği birikim ve tecrübeyle oluşturdukları ortak bir titiz çalışmanın ürünü.

Alvan'ın ilk çalışması daha çok “Nedir bu dolabnâme?” sorusu üzerine kurulu iken *Dolabnâme* ise Türk edebiyatındaki bir boşluğu dolduran akademik bir “tür” çalışması. Kitap 4 bölümden oluşuyor. Birinci Bölüm “dolabnâme” üzerine ayrıntılı incelemenin yer aldığı çalışmanın da en önemli bölümünü teşkil eden “dolabnâme”nin neden bir edebî tür ve nasıl bir edebî tür olduğunu açıklayan bölüm.

Öncelikle bu türün oluşmasını sağlayan bu su dolapları nedir? Neye benzer, neye denir? Medînetü'n-Nevâir olarak bilinen Suriye'deki Hama şehri, Asi nehri üzerine inşa edilmiş su dolaplarıyla ünlüdür. Tarih boyunca bu güzergâhı kullanan seyyâhlar, hac yolcuları buradaki su dolaplarını görmüşler ve gördüklerini kayıt altına almışlardır. Buradaki en büyük su dolabı olan Dolab-ı Muhammedî'nin varlığına da pekçok eserde rastlanır. Böylelikle tarih içinde Dolab-ı Muhammedî etrafında hikâye ve menkıbeler anlatılmıştır.

Bu edebî türün ortaya çıkmasını sağlayan *sâkiya*, *dolab*, *nâ'ûra* olarak isimlendirilen su dolapları arasında anlamsal ve teknik açıdan farklar vardır. Kitapta bunların çalışma prensipleri anlatılır, bu kavramların kelime kökenleri anlamlarıyla açıklanır. Böylelikle okuyucunun zihninde edebiyata konu olan bu nesnenin somut bir ayrımı yapılır, görsellerle de desteklenerek kavram somut bir hâl alır.

Hikâyesiyle menkıbeleriyle birlikte su dolaplarıyla ilgili konuya açıklık getirildikten sonra öncelikle Türk edebiyatının ana tartışmalarından birini oluşturan “tür” meselesi Alvan tarafından tartışılır, bir eseri “tür” yapan unsurlar sıralanır, edebî bir “tür”ün neleri kapsamı gerektiği anlatılır. Alvan ardından

“Klasik Türk edebiyatında XIV. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan, insanın varoluş sırrını Allah aşkını kadere teslimiyeti su dolabı alegorisi üzerinden soru-cevap yoluyla ve tahkiyevi üslupla anlatan şiirlere dolabnâme denir.” (s.22)

diyerek dolabnâme'nin etraflı bir tanımını yapar. Kendinden önce yapılmış tanımların çok geniş kapsamlı olduğunu belirterek eksikliklerine değinir.

¹ Araş. Gör., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (İstanbul, Türkiye), gamzebesenk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4342-2556 [Tanıtma, Kayıt tarihi: 20.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1317606]

Alvan türe dair tanım getirdikten sonra dolabnâmeye dolabnâme denebilmesi için edebî tür olma şartlarıyla birlikte nasıl bir edebî tür olduğunu detaylı bir şekilde açıklar.

Buna göre; dolabnâmenin oluşumuna etki eden kaynaklar başta Hama'daki en büyük su dolabı olan Dolab-ı Muhammedî etrafında gelişen menkıbeler ve giderek Dolab-ı Muhammedî'nin mazmun haline gelmiş olması türün oluşumuna en büyük kaynağı sağlar. Canlı-cansız varlıkların dile gelip söyleşmesi, dolabın ağaçtan kesilerek dolap haline gelmesinin insanın elest bezminden ayrılıp dünyada sıla hasreti çekmesine benzetilmesi gibi Allah aşkıyla ağlayıp inleyen âşıklar dervişler bu türün oluşumuna kaynak sağlayan unsurlardır.

Muhteva ve tematik olarak ise su dolablarının ağaçken kesilip asıl vatanından kopartılarak bir su dolabı haline gelmesi macerasını kendisinin tahkiye ederek anlatması gerekir. Alegorik olarak su dolabının ağzından insanın hayat yolculuğunun anlatılmasıdır bir bakıma. Sonucunda dolabnâme türüne açıklık getirilir, sorular cevaplanır ve bu edebî türün bir çerçevesi böylelikle çizilmiş olur.

Alvan dolabnâmeleri içerik bakımından âşıkâne ve hakîmâne olarak da ikiye ayırır. Âşıkâne olan Yunus Emre'nin türünün tek örneği olan dolap ilahisi, hakîmâne olan Kaygusuz Abdal'ın kaside formunda olan manzumesidir. Âşık Yunusunki hariç, bilinen tüm dolabnâmeler hakîmâne tarzdadır ve Kaygusuz Abdal'ın manzumesine naziredir.

Alvan'ın tespitlerine göre 5 adet dolabnâme vardır. Bunlardan en uzun mürettep ve müstakil manzumeye sahip olan Fakîrî'nin *Dolabnâme*'sidir. Böylece dolabnâmenin sadece tekke şiiri kategorisinde olmadığı, klasik edebiyatı da kapsadığı da görülmüş olur. 5 şairin de dolabnâme metinleri kitapta açıklamalarıyla yer alır.

İkinci Bölüm'de Fakîrî bir şair olarak tüm yönleriyle Türkan Alvan tarafından, Üçüncü Bölüm'de *Dolabnâme*'si Nihat Öztoprak tarafından tüm ayrıntılarıyla incelenir. Dördüncü Bölüm'de ise ortak çalışmanın ürünü olan Fakîrî'nin *Dolabnâme* isimli eserinin transkripsiyonlu metni yer alır.

Üçüncü Bölüm'de Fakîrî'nin *Dolabnâme*'sinin şekil ve muhteva bakımından verilmesinin yanında hem edebî hem de fesahat ve belagat değerinin ortaya çıkarılması da son derece önemlidir.

Bölgümleri ve konuları başlıklar halinde çıkarıldığında eserin II. Meclis'i olan *Âğâz-ı Dâstân* bölümü asıl dolabnâme bölümüdür. Fakîrî'nin bir gece uykusu kaçır ve uzaktan gelen şiddetli sesler işitir. Sesin geldiği yöne gittiğinde seslerin akarsu üzerine kurulu bir su dolabından geldiğini görür. Su dolabı ağlayıp feryat ederek dönmektedir. Fakîrî bir süre dolabı seyrederek ve onu böyle inleyen şeyin ne olduğunu sorar. Dolab da hâlini arz edip macerasını dile getirerek şair ile *söyleşmeye* başlar. Sanavber ağacı olan dolap kökleri toprağa bağlyken ve kuşlar onun dallarında ötüp keyif sürdüğü zamanlarda birkaç genç gelip kendisini inceler. Kesileceğini anlayan sanavber ağacının üzüntüden içi parçalanır. Kuşlar hüznle gelip ağaçtan helallik isterler. Seher vakti gelip gençler ellerinde baltalarla ağacı keserler. Kesilen ağaç bir dolap ustasına verilir. Dolap ustası ağacı kesip oyarak türlü işlemde geçirir ve nihayetinde ağaç bir su dolabı hâlini alır. Vatanından ayrı düşen dolap o gün bugündür de ağlayıp feryat ederek su üzerinde dönmektedir. (s.77)

Hikâyede de görüldüğü üzere metnin merkezini bir "su dolabı" ve onun ağaç halinden dolap haline dönüşen macerası oluşturur. Bu yönüyle tıpkı insanın elest bezminde Tanrıyla sözleşip dünyaya sürgüne gönderilmesi gerçeğini yansıtır. Su dolabının büyük gürültülerle dönmesi her gün ağlayıp inleyen, asıl vatanlarına ve sevgilerine döneceği günü ipe çeken gerçek âşıkları hatırlatır. Ayrıca bir nesnenin yani

su dolabın şairle (bir kişiyle) söyleşmesi söz konusudur. Şair sormakta ve dolab da ona cevap vermektedir. Şair ise bu söyleşmeyi tahkiyevi üslûpla vererek, alegorik bir manzume ortaya çıkarır. Bütün bunları düşündüğümüzde ise Fakîrî'nin *Dolabname*'si Türk edebiyatında dolabnâme türünün nadide bir örneğini oluşturur, ayrıca türü arasında mürettep, müstakil ve en hacimli dolabnâme eseridir.

Türkan Alvan ve Nihat Öztoprak tarafından hazırlanan *Dolabnâme*, Türk edebiyatında “dolabnâme” türü üzerine yapılmış, bu alandaki bir boşluğu dolduran, sorulara cevap veren, daha önce yapılmış tanımlama ve kategorize etme eksikliklerini gideren ve “dolabnâme”nin edebî bir tür olduğunu ortaya koyan akademik bir çalışmadır. İsmi her ne kadar Fakîrî'nin eserinden olsa da kitabın kendisi bir “dolabnâme” kitabıdır.

Müstakil olarak dolabnâmeler üzerine yapılmış bir çalışma olsa da eser, Türk edebiyatında edebî tür çalışmalarına yol gösterici iyi bir örnek ve sağlam bir kaynak oluşturacaktır.